

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI 11

PUDUNGWANA 2013

SESOTHO PUO YA LAPENG P1

MATSHWAO: 70

NAKO: 2 ½ DIHORA

Pampiri ena e na le maqephe a 11.

DITAELO HO MOHLAHLUBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:
KAROLO YA A: Tekokutlwisiso (30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso (10)
KAROLO YA C: Thutapuo le tshebediso ya puo (30)
2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Ngola ka mongolo o makgethe o balehang.
9. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1****TEMA YA 1: TEKOKUTLWISISO**

Bala tema e latelang ka hloko o nto araba dipotso tse thehilweng tlasa yona.

LERATO LE A MAKATSA

Enwa e ne e le Kgopotso Mmadikgetla, ngwanana ya dilemo di leshome le metso e tsheletseng. Ngwanana ya tsebang ho itlhokomela, ya tsebang ho itlhatswa. O ne a le motle. O ne a rateha e le ka nnete. Motho o ne a bona hore o tswa tlong ya thuto kaha mmae e ne e le mosuwetsana. Se makatsang ke hore bana babo ba bashanyana ba ne ba sa tshwane le yena. Le ha ho le jwalo, o ne a ba rata.

Hohle moo a yang o ne a kgathatswa ke methaka, e ipatla. O ne a ba bolella ka bonolo hore o ratana le Thwabala, mora mosuwe Kgaile. Ha a ba bolella jwalo, methaka e ne e nyahama mme e leke ho senya Thwabala ho yena ka ho mo bolella hore Thwabala o na le methepa e mengata. Kgopotso o ne a itshehela feela a re, 'Ho lokile, feela nna ha ke eso ba bone.'

O phetse jwalo mona Mangaung moradi wa Mmadikgetla a ntse a ithuta hantle sekolong. Yare ha Thwabala a qeta ho pasa lengolo la leshome, a ya Medunsa Tshwane ho etsa lengolo la bongaka. Kgopotso o ne a thabile ruri mme yena a leba McCords, Durban ho etsa booki. Ao, teng a teana le methaka e se kaa ka letho. A ba a iphumanela mohlankana ya mo fetang ka dilemo tse mashome a mabedi!

Enwa e ne e le ramabenkele Umlazi ya tsejwang haholo. O ne a dulela ho bua sekgowa motjhaotjhele, mme Kgopotso a hapeha ke yena. E le neng monghadi Dlangezwa a mo qela hore o batla ho mo nyala ka ha mofumahadi wa hae o ile a hloka hala selemong se fetileng. A dumela Kgopotso. Jwale Kgopotso o fihlile mafureng hantle.

Bodutu ba ho hloka metswalle ba qala ho Kgopotso. Monghadi Dlangezwa o ne a fihla hae bosiu ha mabenkele a kwetswe mme a badile tjelete. A itlosa bodutu bona ka leting la sekgowa. A qetella a se a bile a tswile a ile setsing sa lona leting lena moo ho leng sephethephethe, ho ithabisa. Monna a elellwa tsena mme a qala ho mo shapa.

A mo shapa ka mehla, sefahleho sa senyeha. A sotleha. Monna a re o mo tjhesa ka parafini ha a ne a mo fumana a shebane le mohlankana e mong ka mahlong. Kgopotso a baleha a leba habo Mangaung. O ne a sa tswile ka ntle habo. Thwabala a di utlwa tsena mme a utlwa bohloko haholo.

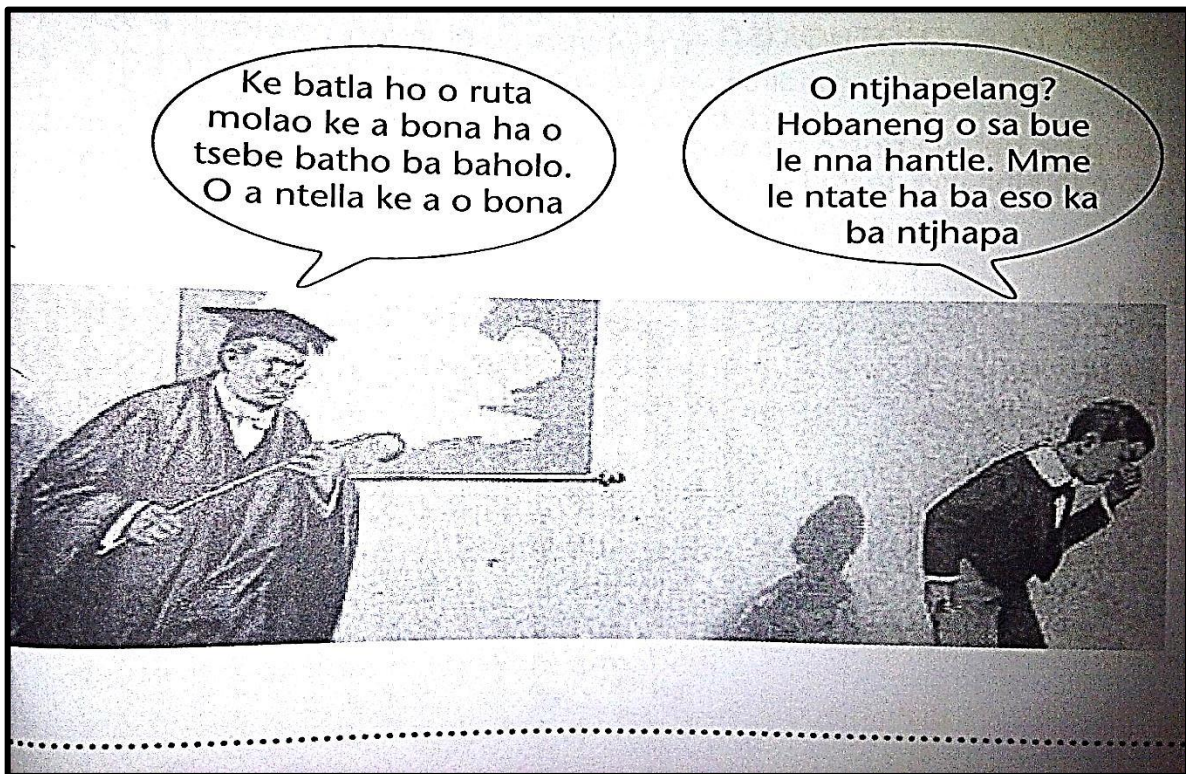
Thwabala a qeta sekolong, a ba a sebetsa hona Mangaung. O kopile Kgopotso ho tla mo sebeletsa jwalo ka mooki. Thwabala a phunya ditaba mme Kgopotso a di amohela, ba kgutlelana ha bobebe. Kgopotso a ipona phoso. Ba ratana ba ba ba nyalana. Mohla lenyalo ha Thwabala a kenya Kgopotso reng, ke ha Kgopotso a reteleha mme a fifatswa mahlo ke lefatla la monghadi Dlangezwa ya ntseng a ba atamela.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho *SETSOKOTSANE SA ETSA MOFEREFERE* ka TWD MOHAPI 1988:1 – 4.]

- 1.1 Kgotso o ne a dula sebakeng sefe pele a nyalwa? (1)
- 1.2 Ke mang mohlankana wa hae ya neng a ratana le yena sebakeng seo sa habo? (1)
- 1.3 Mohlankana eo o nkile lekala lefe la mosebetsi? (1)
- 1.4 Kgotso e ne le mooki sepetleleng sefe? (1)
- 1.5 Hobaneng monghadi Dlangezwa a ile a batla ho nyala Kgotso? (2)
- 1.6 Ke eng se hapileng maikutlo a Kgotso ho monghadi Dlangezwa? (2)
- 1.7 Ha o ne o le morwetsana, 'Na o ne o tla dumela ho nyalwa ke monghadi Dlangezwa?' Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 1.8 Ha ho thwe Kgotso o fihlile mafureng, ho bolelwa hore:
Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.
- A O fihlile a nonne.
B O fihlile a le motenya.
C O fihlile boruing.
D O fihlile bofutsaneng. (1)
- 1.9 Ke mabaka afe a entseng hore Kgotso a inehelle jwala/leting? (2)
- 1.10 Na e ne e le tharollo e nepahetseng eo ya ho inehella jwala? Tshehetsa ka lebaka. (2)
- 1.11 Hobaneng ha monghadi Dlangezwa a ne a batle a tjhesa Kgotso ka parafini? (1)
- 1.12 Kgotso o bonahala e le motho ya jwang ka semelo? Dintlha tse pedi. (2)
- 1.13 Ke molaetsa ofe wa tema oo mongodi a o fetisang ho rona? (2)

TEMA YA 2

Bala tema ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng ho yona.

[E qotsitswe ho *Mohaladitwe* ka GM Makobane le ba bang, 2005:205]

- 1.14 Ha o shebile setshwantsho sena, na o ka re monna enwa o entse hantle ho shapa ngwana enwa? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 1.15 Ha o sa batle ho shapa ngwana o ka etsa jwang ho mmontsha phoso ya hae? (2)
- 1.16 Ke tokelo efe ya ngwana e robilweng ke motho enwa ya shapang ngwana? (2)
- 1.17 Ha e ne e le wena ya shatjwang o ne o tla etsang? (2)
- 1.18 Ha a re o tla mo ruta molao o bolela hore:
 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.
- A O tla mo kenya sekolo a mo rute.
 B O tla mo ruta ho shapa le yena.
 C O tla mo balla molao a mamele.
 D Kaofela di fosahetse. (1)
- 1.19 O ithutileng ka lelapa la moshemane enwa ya shatjwang? (1)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO

POTSO YA 2

Bala ditaba tsa tema e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka mantswa a sa feteng a 90.

Dintlha e be tse supileng (7) tse tshwereng mehopollo ya sehlooho e nyalanang le tema.

Bontsha palo ya mantswa ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

O ka ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng kapa ka ho lokodisa dintlha.

Qolla dintlha tse supileng (7) tse bontshang tlhompho ho batswadi.

HO HLOMPHA BATSWADI

Helang batho! Ngwana enwa o hana ho mamela ditaello, o hana batswadi ba hae ba mo roma, o hana sefahlamahlo o re yena ha se seo a ka se etsang.

Molato keng ha eka ha se eo feela, bongata ba bana ke bo seng bo hana ho mamela ditaello, bo hanang ho rongwa, bo iketsetsang boithatelo. Ha eka batswadi ba bitsollwa feela tjee. Na ke tlhompho? Hoo ho bakwa keng? Ha se kgodiso e kgwehlang e hlohang ho lokiswa ke batswadi? Atjhe! Empa ekare tlhompho e lokelang ho iswa ho batswadi ha e sa tsejwa, hoba ho hlompha motswadi ke hona ho tiileng pele.

Ha ho seo ngwana kapa yena motho a ka se hlomphang pele a qala tlhompho ka lapeng. Re lokela ho qala ka ho hlompha batswadi ba rona pele re ka hlompha Modimo le batho, hoba ke bona batswadi ba rona, ke bona ba re entseng seo re leng sona, re batho tjee ka bona. Ha esale ba ewa ba tsoha le rona ho tloha boseeng, e le bona ba re etsetsang tsohle, re ka reng ho se ba hlomphe, le ho mamela ditaello tseo ba re neang tsona?

Ho hlompha batswadi ke ho mamela lentswe la bona ka boikokobetso, ho phetha seo ba re laelang sona, ho se ipone bonatla boo re leng bona ka bona, ho ananela kgodiso eo ba re hodisitseng ka yona, ho se ba emelle ka ditshenatshana, ho arabisana le bona ka mabifi, le ka mohla o le mong hodima seo ba re laelang sona. Ho se iketse nkwapo le ho itlwaetsa ho ngalla motswadi, eo ha se tlhompho e lokelang ngwana ho motswadi wa hae kapa e monyenyanane ho e moholo ho yena.

Leha ho le jwalo ha re hanelwe ho hlahisa maikutlo a rona ka mokgwa o tshwanelehileng. Re na le hona ho araba ka tlhompho le ho botsa ka boikokobetso tsohle tseo re lakatsang ho di tseba le ho ithuta tsona, ka tshepo e tiileng ya hore ba ke ke ba re swetsa, empa ba tla re eletsa le ho re nea tsela e nepahetseng.

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa ho: *MONOKOTSHWAI* ka J.J. MOILOA 1985:10–110]

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

POTSO YA 3: PAPATSO

Rhela HANTLE

Ditaba tsa moraorao, dihlabiswa le dipatlisiso tsa bophelo ba hao.

HA E YE KGATELLO!
 Ka bomadimabe, karolo ya ho rera lenyalo ke kgateello ya maikutlo, ngongoreho le ho se robale bosiu ho tlang le hona. E nwa Sedatif PC (R83) ho phomola ha monate bosiu pele ho tsasi le lehlo. Ke homeopathic, ho bolelang hore e sebeta le karabo ya tlhaho ya mmele ho fana ka bophelo bo botle. Momona pidisi tse pedi makgetlo a 2- 3 mme o lebale ka matshwao a amanang le kgateello ya maikutlo a kang ho lebala, ho se sile dijo le maikutlo a fapaneng.

Taba tse monate!
 di bolokehile hoo di ka sebediswang ke lelapa lohle.

O HLOKA THUSO KA KGATELLO YA MAIKUTLO?
 Re fana ka mabokoso a mabedi a Sedatif PC! Romela lentswe SEDATIF ka SMS le latelwe ke lebitso la hao, fane, nomoro ya mohala, nomoro ya ID le aterese ho 38589. SMS ka nngwe e bita R1,50. Diphoso di tla lefella. Meputso e sa tsekwang e ke se romelwe hape. Letsatsi la ho kwala: 31 Mphalane 2012.

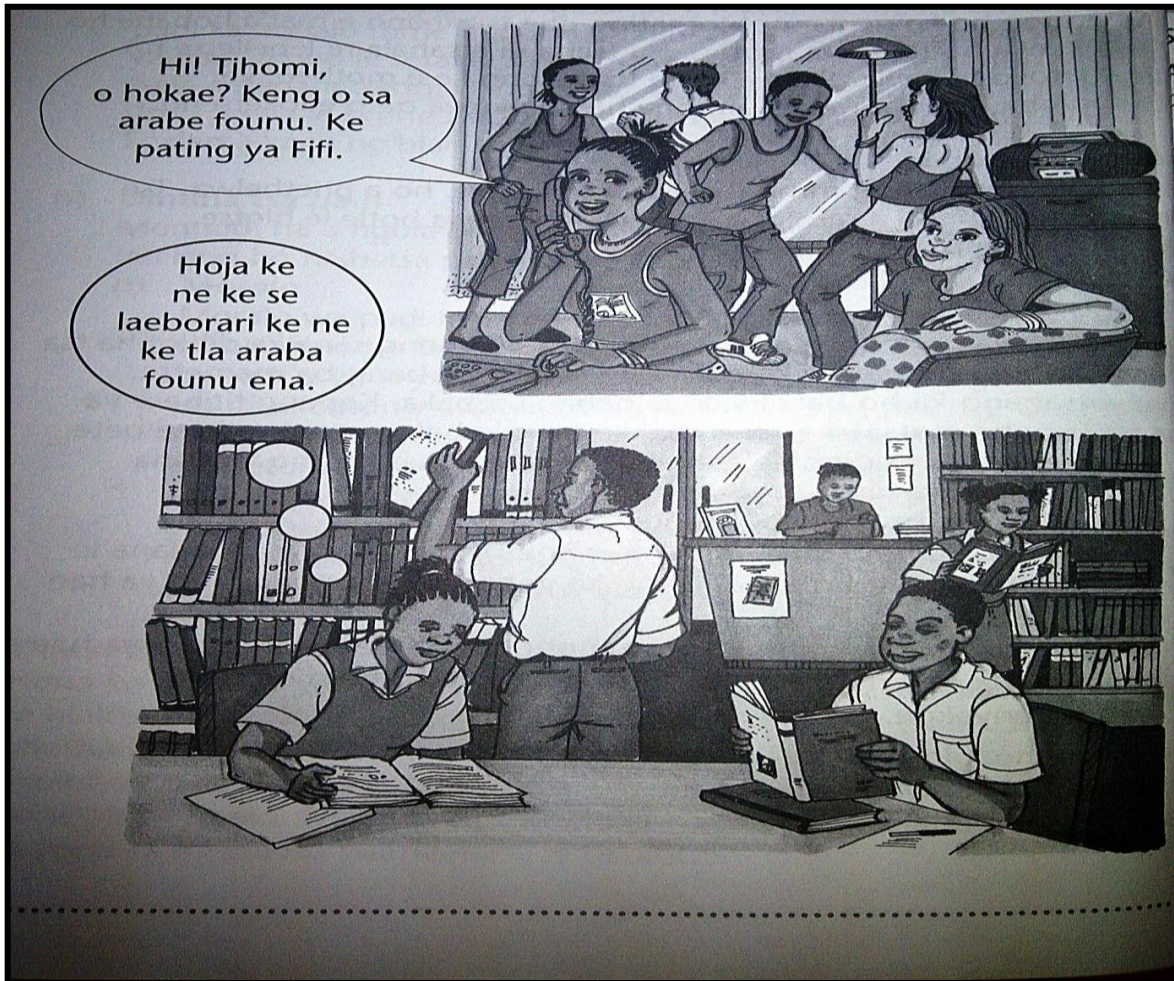
- 3.1 Hobaneng mantswe ana, '**Phela HANTLE**' a ngotswe ka mongolo o moholo? (1)
- 3.2 Ho bapatswa sehlahiswa sefe temeng ena? (1)
- 3.3 Ke bokae theko ya sehlahiswa sena? (1)
- 3.4 Qolla mesebetsi e mmedi e etswang ke sehlahiswa sena. (2)
- 3.5 Hobaneng ha o bolellwa hore sms ke R1.50? (2)
- 3.6 Tlhodisano ena o ka e kenela hona jwale? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 3.7 Ho kenela tlhodisano ena o ka:
- Etsa kgetho:
- A Ikisa lebenkeleng wa kenela tlhodisano.
  - B Posa ka posekarete.
  - C Sms
  - D Letsa

(1)
[10]

POTSO YA 4

Boha setshwantsho/khathunu ena e latelang ebe o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse thehilweng hodima yona.

[E qotsitswe ho *Mohaladitwe* ka GM Makobane le ba bang, 2005:16]

- 4.1 Bolela molaetsa wa khathunu ena ho ya ka kutlwisiso ya hao. (2)
- 4.2 Lokisa diphoso tse sheleletsweng mela ka tlase dipolelwane tse:
Ngola dipolelo tse ka puo e nepahetseng hape mme o sehelle dikarabo tsa hao.
- 4.2.1 **Tjhomi** o ho kae? (1)
- 4.2.2 Ke **pating** ha Fifi. (1)
- 4.3 Ha o boha khathunu ena, ke ho kae moo o sa lokelang ho sebedisa selefounu? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)

4.4 Polelong ena, 'Ke ne ke tla araba founu **ena**'. **Ena** ke:

Etsa kgetho: Ngola tlhaku ya karabo e lebaneng le lentswe e nepahetseng.

- A Lerui
- B Lesupi
- C Leqolli
- D Lehlalosi (1)

4.5 Ngola polelo ena ho **lekgathe lejwale letswelli**: Ke ne ke tla araba founu ena. (2)

4.6 Ke lebaka lefe le etsang hore baithuti ba sebedise diselefounu sekolong? (1)
[10]

POTSO YA 5

Bala tema ena ebe o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse e latelang:

Matsatsi **a mabedi** a feta Maleshoane a robetse bookelong. La boraro ha ke ntse ke tsokotsa diaparo tsa ka mmoho le tsa bana, ka utlwa monyako o se o buleha, ho kena batho ntle le ho kokota. Ha ke hlwedisa hore ke mang, ka **tshoha hampe** ha ke bona Paballo, Katiba le Notshi ba re thoso! Ntho e nngwe e neng e ka ba tlisa mona kajeno, ntwā. Ka bona ke leka ho baleha empa ba nkgaoletsa **hobane** ba ne ba tseba hore ke tla leka ho etsa jwalo. Ka utlwa seeta **se bohale** se finyella **dikgopong**, moya wa ka wa tswa matshwafong eka ho na le motho kapa ntho e o hatellang. Motho a nthatha ka setebele ho fihlela ke wela fatshe. Ha ke leka ho kgasa ka mangole ho balehela thupa ena, ka utlwa ntho e nngwe e shapa hantle sefahlehong. Kganya ya ba ngata mme ka morao ho **motsotswana, ha re tsho!** Bophelo ba ka ke ne ke bo tetse mohlang oo empa ka **lehlohonolo** ka utlwa lentswe la Kotswane ha a lla. Ba ile ba tlameha ho ntlohela.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho NGATANA YA PATSI/ ka BT MOKGOMATHA: 1988:20]

- 5.1 Polelwaneng ena, 'Matsatsi **a mabedi** a feta...' **A mabedi** ke lekgethi.
Ngola polelo moo o sebedisitseng motso ona wa lekgethi – **tenya** ho yona. (2)
- 5.2 Ngola hlahosonngwe/sinonime ya lentswe /motso wa leetsi '**tshoha**.' (1)
- 5.3 Polelwaneng ena, 'Ka tshoha **hampe**'. **Hampe** ke **lehlalosi mokgwa**.
Ngola le polelo ya hao mme o sebedise **lehlalosi mokgwa** lena: '**butle**'. (2)
- 5.4 Seeta **se bohale** sa finyella dikgopong tsa ka. **Se bohale** ke **leamanyi**.
Sebedisa leamanyi lena '**haufi**' polelong ya hao eo o ipopetseng yona. (2)
- 5.5 **Motsotswana** ke nyenyefatso ya lentswe '**motsotso**'.
Nyenyefatsa lentswe lena: **dikgopo**. (2)
- 5.6 Ngola **lelatodi/antonime** ya lentswe lena: **lehlohonolo**. (1)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70